

Justitiedepartementet
ju.remissvar@regeringskansliet.se
ju.L5@regeringskansliet.se

Remissvar över betänkandet Straffbarhetsåldern (SOU 2025:11)
(Ju2025/00206)

Statens institutionsstyrelse (SiS) har ombetts att lämna synpunkter på förslagen i rubricerat betänkande. SiS genomgång har gjorts från de utgångspunkter som myndigheten har att beakta.

SiS har inga synpunkter på förslagen i *kapitel 10* om undanröjande av ungdomspåföljder m.m.

SiS instämmer i utredningens bedömning i *avsnitt 8.12* att det inte finns tillräckligt starka skäl för att sänka straffbarhetsåldern generellt.

SiS avstyrker förslagen i *avsnitt 8.13.2*, *9.6–9.7* och *12.4* om en tidsbegränsad reglering om en sänkt straffbarhetsålder för vissa brott och om höjt straffmaximum för den som har begått brott före 18 års ålder. SiS kan inte ställa sig bakom förslaget i *avsnitt 16.2.7* om ett minskat anslag till myndigheten. Skälen för SiS synpunkter i dessa delar framgår i det följande.

Övergripande synpunkter

SiS vill inledningsvis hänvisa till myndighetens remissvar på betänkandet En översyn av regleringen om frihetsberövande påföljder för unga¹. Många av de övergripande synpunkter som myndigheten där för fram gör sig även gällande för förslagen om en sänkt straffbarhetsålder och ett höjt straffmaximum för barn.

Att barn och unga, däribland barn under 15 år, begår svåra brott är mycket allvarligt. SiS anser dock att förslagen om en sänkt straffbarhetsålder och höjt straffmaximum inte är en lösning på problemen, de riskerar i stället att göra mer skada än nytta. Förslagen måste ses i sammanhang med utredningens tidigare lämnade förslag² samt med andra pågående lagstiftningsreformer vad gäller barn och unga på straffrättens område³. Den samlade

¹ SOU 2023:44.

² SOU 2024:93.

³ T.ex. SOU 2023:44, SOU 2024:39, SOU 2024:93.

effekten av dessa förslag är svår att överblicka men den kan sägas innebära att barn och unga som begår brott i mångt och mycket blir behandlade som vuxna lagöverträdare.

En ordning som innebär att barn, så unga som 14 år, kan dömas till långa fängelsestraff strider mot rådande forskning på området och går emot Barnrättskommitténs rekommendationer⁴. Det talar enligt SiS mening mot att det är rätt väg att gå för att lösa de allvarliga samhällsproblemen och är en indikation på att förslagen riskerar att få allvarliga konsekvenser för enskilda barn, barn och unga som grupp och följaktligen samhället i stort. Det förtjänar även att påpekas att utredningen i *avsnitt 16.4.1* bedömer att förslagen inte ens samlat kan förväntas leda till att brottsligheten minskar, vilket gör att det starkt kan ifrågasättas om förslagen är proportionerliga.

Enligt nuvarande ordning blir de 14-åringar som letts in på en brottslig bana som regel omhändertagna enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU). LVU är en skyddslagstiftning som möjliggör för socialnämnden att ingripa när ett barn far illa, bl.a. till följd av brottslig verksamhet. Ett omhändertagande till följd av brottslig verksamhet medför ofta att barnet blir placerat på SiS, i vart fall under en del av vårdtiden. SiS erfarenhet är att en stor del av dessa barn har neuropsykiatriska funktionsnedsättningar och en hög grad av fysisk och psykisk ohälsa. Barn som förmås att begå brott är i sig offer och barnens skydds- och vårdbehov bör ges avgörande betydelse. När barn och unga vårdas med stöd av LVU anpassas placeringen och vården till det enskilda barnets individuella behov och förutsättningar och varaktigheten av omhändertagandet tar bl.a. sikte på om barnet eller den unge kan komma att begå brott i framtiden. Utredningens förslag kommer att medföra att sådana hänsyn inte längre kommer att vara möjliga att ta för de barn som träffas av förslagen; den straffrättsliga processen tar i stället över. Det kan få konsekvenser för frågan om i vilken mån berörda barn alls kan få någon vård, t.ex. om barnet i stället ska avtjäna ett fängelsestraff. SiS anser att en sådan ordning är en klar försämring av den nuvarande. De barn som leds in på en brottslig bana har tydliga vård- och skyddsbehov, vilket talar för att fokus bör vara på vård och behandling samt preventiva åtgärder som inriktas på att förhindra brott och hindra återfall i brott. Något annat kan inte anses vara förenligt med principen om barnets bästa.

Utredningen konstaterar i *avsnitt 8.8.2* att de negativa konsekvenserna för skolgången i sig är en faktor som kan öka risken för kriminalitet och att kriminologisk forskning visar att de viktigaste preventiva insatserna för unga är de som äger rum utanför rättsväsendet i syfte att minska antalet riskfaktorer och öka antalet skyddsfaktorer i ungas liv. SiS instämmer i detta. Det är myndighetens erfarenhet att det inte går att nog understryka hur viktig utbildning är som skyddsfaktor mot återfall i brott.

Som utredningen har konstaterat i *avsnitt 8.7.6* har ett flertal reformer som rör barn och unga nyligen initierats och genomförts på det sociala området. Utredningen uttalar dock att dessa, varken för sig eller sammantaget med de straffrättsliga reformerna, är tillräckliga för att tillgodose behovet av särskilda åtgärder mot mycket unga lagöverträdare som begår allvarliga brott. SiS delar inte den uppfattningen, eftersom det

⁴ Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 24 (2019).

ännu förflutit för kort tid för att det ska vara möjligt att dra en säker slutsats om reformernas effekt.

SiS vill framhålla att vissa av de pågående reformerna på det socialrättsliga området avser tryggheten och säkerheten på SiS särskilda ungdomshem. Som utredningen har redovisat i *avsnitt 7.2* har flera lagändringar trätt i kraft under 2024 som syftar till att förbättra ordningen och säkerheten vid ungdomshemmen. Därtill bereds förslag om ytterligare befogenheter till myndigheten.⁵ SiS bedömer att dessa genomförda och förväntade reformer i viss mån redan har gett och kommer att ge myndigheten bättre förutsättningar att vårda den grupp som träffas av utredningens förslag. Det kan t.ex. nämnas att antalet rapporterade incidenter på ungdomshemmen minskade under 2024 jämfört med tidigare år.⁶ Detta är något som SiS bedömer åtminstone delvis kan förklaras av den nya reglering som trädde i kraft den 15 maj 2024 om indelning av ungdomshemmen i säkerhetsnivåer och ändrade förutsättningar vad gäller tillgången till elektroniska kommunikationstjänster på ungdomshem i förhöjd säkerhetsnivå.⁷ SiS anser att även effekterna av de reformer som genomförs vad gäller SiS ökade befogenheter måste avvaktas innan det går att överväga att sänka straffbarhetsåldern med den följden att 14-åringar, i stället för att vårdas vid SiS, kan dömas till långa fängelsestraff.

Förslagen i avsnitt 8.13.2 och 9.6–9.7

SiS avstyrker förslagen om en tidsbegränsad reglering som innebär att en straffrättslig påföljd kan dömas ut vid vissa allvarliga brott vid 14 års ålder. SiS anser att de skäl som utredningen redovisat mot en generell sänkning av straffbarhetsåldern i *avsnitt 8.12* även gör sig gällande vid en tidsbegränsad sänkning av straffbarhetsåldern. SiS är även av uppfattningen att de skäl som redovisas mot en generell sänkning måste anses ha samma giltighet även avseende de barn som begår vissa allvarliga brott.

Utredningens två huvudsakliga syften med förslagen är samhällsskyddet och det straffrättsliga systemets långsiktiga legitimitet. SiS anser dock att det saknas stöd för att dessa syften ska kunna uppnås genom förslagen. När det gäller samhällsskyddet uttalar utredningen i *avsnitt 8.7.1* att en frihetsberövande påföljd i form av ett fängelsestraff skulle kunna säkerställa att det enskilda barnet, i vart fall under den tid som påföljden verkställs, inte begår nya allvarliga brott (inkapacitering). Detta argument motsägs dock även av utredningen som i *avsnitt 8.6.1* hänvisar till en rapport⁸ i vilken det anges att den samhällsskyddande effekten av inlåsningen av en person är mindre när det gäller ungdomar som begår brott i grupp och för brottstyper där det finns en s.k. ersättningseffekt, dvs. att nya personer kan rekryteras eller flyttas till de uppgifter som tidigare utfördes av någon som frihetsberövats. SiS anser att det finns anledning att fästa särskild vikt vid risken för sådana oönskade effekter. Det framstår som givet att samhällsskyddet inte kan stärkas av att yngre barn döms till en frihetsberövande påföljd när deras plats i kriminaliteten med stor sannolikhet ersätts av andra barn. En sådan oönskad effekt kan enligt SiS inte accepteras och talar därför starkt mot förslagen.

⁵ Ds 2024:26.

⁶ SiS årsredovisning 2024.

⁷ Se bl.a. 12 § samt 15 e-k §§ LVU.

⁸ Brå 2024:1 s. 11.

När det gäller att stärka straffrättens långsiktiga legitimitet anser SiS att utredningen inte genom de resonemang som förs i *avsnitt 8.7.2* har förmått beskriva hur förslagen ska åstadkomma det. Något stöd för att det i det allmänna rättsmedvetandet finns en uppfattning om att 14-åriga barn som begår brott behöver dömas till andra konsekvenser än sådana kopplade till barnets vårdbehov redovisas inte. SiS ifrågasätter också att det förhåller sig på det sättet. Enligt SiS finns det i stället en risk att legitimiteten kan påverkas negativt av att barn som i andra sammanhang inte anses mogna nog att ta ett eget ansvar kan dömas till långa fängelsestraff. Särskilt då det är tydligt att dessa barn i många fall har tvingats att begå brott och därför själva måste anses vara offer och i behov av skydd. SiS kan därför inte ställa sig bakom utredningens uppfattning att förslagen kan bidra till att stärka straffrättens långsiktiga legitimitet.

SiS bedömer att en sänkt straffbarhetsålder därtill för med sig en uppenbar risk för att yngre barn involveras i allvarlig brottslighet i ännu större omfattning än i dag. SiS erfarenheter visar att det redan i dag förekommer att barn yngre än 14 år har förmåtts att ta på sig uppdrag i den organiserade brottsligheten. Som utredningen har konstaterat förekommer det att barn i så låg ålder som 11 eller 12 år medverkar vid allvarliga brott. Att förslagen riskerar att medföra att ännu yngre barn kan komma att utnyttjas i den organiserade brottsligheten i större omfattning än i dag är ytterligare en omständighet som enligt SiS talar mot förslagen.

Avsnitt 12.4

SiS avstyrker förslaget som innebär att barn kommer att kunna dömas till mycket långa fängelsestraff. SiS vill understryka att förslaget går emot artikel 37 (b) barnkonventionen som anger att frihetsberövande av ett barn endast får användas som en sista utväg och för kortast lämpliga tid. Barnrättskommittén har uttalat hur skadliga frihetsberövanden är för barn och ungdomar samt vilka negativa konsekvenser de har för deras möjligheter till en lyckad återanpassning. Kommittén rekommenderar därför att konventionsstaterna inför maximistraff för barn som speglar principen om kortast lämpliga tid.⁹ SiS anser att förslaget inte kan anses uppfylla dessa krav. SiS anser att förslaget i praktiken innebär att det inte kommer att finnas något maximistraff för barn som döms eftersom det för denna grupp endast kommer att finnas ett förbud mot att döma ut livstids fängelse.

Avsnitt 16.2.7

SiS avstyrker förslaget om att SiS anslag ska minskas med 25,7 miljoner kronor årligen. Utredningen gör antagandet att omkring 2 000–6 000 vård dygn som nu belastar SiS och kommunerna i stället kommer att belasta Kriminalvården. SiS vill här särskilt lyfta fram att en minskning med 6 000 vård dygn motsvarar omkring 15 individer på årsbasis. I slutet av januari 2025 var 53 pojkar under 15 år intagna vid SiS särskilda ungdomshem och det finns kö till myndighetens platser. En sänkning av straffbarhetsåldern kan marginellt komma att påverka kön, men den påverkar sannolikt inte antalet placerade vid myndigheten. SiS anser att det även måste bedömas vara troligt att åklagare åtminstone i

⁹ FN:s kommitté för barnets rättigheter, allmän kommentar nr 24 (2019) om barnets rättigheter i det straffrättsliga systemet, CRC/C/GC/24, p. 77.

vissa fall skulle föredra att en brottsmisstänkt 14-åring placeras på SiS i stället för på ett häkte under utredningstiden.

SiS vill även påtala att det är svårt att dimensionera antalet platser efter tilldelad budget. En eventuell minskning av antalet placerade skulle sannolikt ske med enstaka platser på olika ungdomshem vilket i sig gör det svårt att sänka myndighetens kostnader.

Om SiS anslag trots detta ska minskas vill SiS föra fram att myndigheten ser det som osannolikt att vårddygnet till följd av en sänkt straffbarhetsålder skulle minskas med mer än 1 000 till antalet (motsvarande tre årsplatser). Om en minskning av SiS anslag ska ske bör minskningen halveras från 25,7 miljoner kronor till 12,9 miljoner kronor.

Beslut i detta ärende har fattats av generaldirektören Elisabet Åbjörnsson Hollmark. I den slutliga handläggningen har rättschefen Eleonore Källstrand Nord och sektionschefen Erla Thorisdottir deltagit. Föredragande har varit juristen Clara Renman.

Elisabet Åbjörnsson Hollmark